

MARÍA ZARAGOZA ARIAS

Licenciada en Historia da Arte pola Universidade de Santiago de Compostela. Na actualidade está a realizar a súa tese doutoral baixo o título “La imagen comercial de moda desde Galicia. De las tiendas tradicionales a la expansión de Inditex”.

TEATRO LOSADA

do

«Variedades»

a un comercio con historia.

A vida dun cine na cidade de Ourense.

Texto e fotografías: **María Zaragoza Arias**

Ilustración: **Miguel Cuba Taboada**

Uns dos principais cines da cidade pecha as súas portas o 20 de decembro de 1996, tras sesenta e sete anos de vida. Sito na rúa principal da cidade, a rúa do Paseo, convértese no ano 2000 nunha tenda Zara.

A cidade de Ourense e aparición dos cines

En 1929, as dimensións da cidade de Ourense, así coma o seu número de habitantes, non era moi importante. Se na Coruña, cun censo do ano 1900 certificaban unha poboación de 40.000 habitantes, en Ourense no mesmo ano alcánzase tan só os 10.000, e, en 1930, os 14.000. Nos anos vinte, existía na cidade unha vida cultural activa a través da Sociedade Artística A Troia (dende 1922) e o grupo da revista Nós (fundada no 1920).

As proxección cinematográficas chegan a cidade a través de barracas móbeis, e en 1916, usarase o Teatro

Principal coma sala de cine. Será o teatro Losada, construído en 1929, o primeiro cine-teatro da cidade. Ambos, o Principal e o Losada, con funcións diarias, eran os dous escenarios máis recorrente para mitins, conferencias e homenaxes. Nos anos trinta, o cine tiña cada vez máis seguidores, e outras salas, coma os salóns do Liceo, A Troia, e Riandi, proxectaban películas.

Teatro Apolo/ Teatro Losada

O arquitecto Antonio Alonso Vargas firma o proxecto para o Teatro Losada en 1929. En orixe, denominouse Teatro Apolo, pero todo o mundo chamouno Teatro Losada, en referencia o seu propietario, o empresario Julio Losada.

O nome de teatro Apolo proviña dunha sala anterior de carácter provisional, cuxa tipoloxía era a dun salón de variedades, realizado en madeira. Xaquín Lorenzo¹ relata a existencia diste "Salón Apolo":

1.(Lorenzo Fernández, 2004:39-40).

O Apolo, o Sal6n Apolo. Pero ao primeiro cham6base *Variedades* porque o cine ent6n era moi pintoresco, era mudo, naturalmente, e en branco e negro. Pero como cine era mudo non hab6a que o6r, e ent6n a xente falaba en voz alta. E hab6a una orquestra para entreter 6 xente porque en cada parte –vi6an as pel6culas divididas en partes–, mentres rebobinaban a parte e colocaban a outra hab6a pois un espazo baleiro. E ent6n a orquestra tocaba. E tocaba cousas co6necidas da xente: e sobre todo os rapaces, desde xeral, que custaba un can cada entrada, dez c6ntimos, acompañ6bamos as m6sicas que tocaban a orquestra. E cham6base *Variedades* porque ao terminar o cine a sesi6n non acababa, sen6n que sa6a unhas veces unha cantante, outras veces un malabarista.»

Este precedente atop6base a uns metros do edificio actual². Esta tipolox6a de Sal6n de Variedades e a mesma que amosaba o Sal6n Villa de Par6s (Cine Par6s) na Coru6a. En 1917 o Sal6n Apolo de Ourense era rexentado por Isaac Fraga

Penedo, momento en que se reforma o edificio³.

Os sal6ns de variedades convert6ronse en insuficientes, e com6zanse a modificarse entre 1900-1910, sobre todo en Inglaterra, Francia e Estados Unidos, uns recintos h6bridos entre teatro e cine, de maiores dimensi6ns e m6is coidados esteticamente. Estes modelos material6zanse en Espa6a mestur6ndose cos modelos de teatro 6 italiana en canto a disposici6n da sala (mantense a forma curva, os palcos, o foso da orquestra e un importante escenario⁴).

«O6ase en todo Ourense o timbre aquel anunciando o comezo da sesi6n. Porque ent6n o cine, ben, mont6ronse despois m6is cines, un deles o *Sal6n Apolo*, que se chamou primeiro *Variedades*, que era de madeira, que estaba onde est6 hoxe a Casa de Conde, na esquina da r6a do Paseo e a r6a da Alba.

–Onde est6 o Banco Pastor.

Al6 ardeu, era de madeira e ardeu. Refix6rono e fixeron o Sal6n Losada.

–O *Sal6n Apolo*

2. Somoza Medina (2002) traza unha li6a de propietarios do teatro da seguinte forma: Isidro Pinacho Garc6a constr6e unha estrutura en madeira que colle o Cine Pinacho; esta empresa pasa a mans dos empresarios Rafael Mas6 en 1908 y Tom6s Pic6n en 1909, ata que pasa a mans do xulgado por impago; en 1914 Felipe Fern6ndez e Antonio Aragon6s conv6rtense nos novos propietarios, pero na primeira funci6n inc6ndiase; en 1915 pasa a mans do empresario Fraga, cham6ndose dende ent6n, Sal6n Apolo. 6 importante salientar que posiblemente existan interferencias testemu6ais tra o Sal6n de Variedades e o chamado Cine Moderno ou de Barbagelata, xa que atop6banse a escasos metros, e ambos proxectaban regularmente pel6culas.

3. (Comisi6n T6cnica de Cinematograf6a e artes visuais, 2004: 168)

4. (S6nchez Garc6a, 1994: 421)

O teatro-Cine Rialto de Santiago de Compostela, de 1921 é unha mostra da continuidade dos planimetrías teatrais. O arquitecto municipal Marino Fernández Ragel deseña este edificio conservando as paredes e a fachada do antigo garaxe modernista realizado tres anos antes polo arquitecto Jesús López Rego. Presentaba unha planta de elipse truncada polo escenario, repetindo a estrutura do Teatro Principal da cidade. O cine-teatro constaba de palcos no piso superior seguindo a curva de platea. Este modelo, coma sinala Sánchez García⁵, remite o cine Rialto madrileño (na rúa Génova), de José Espelius en 1913.

A actividade de exhibición cinematográfica alteraba os modelos a italiana; a disposición en curva, que era tan importante socialmente, para “ver e ser visto”, agora se converte nunha limitación, e as salas, pouco a pouco, derivan cara á funcionalidade e soen tomar formas rectangulares ou abertas en abanico para ganar profundidade.

Esta evolución da tipoloxía é a que explica as formas do teatro Apolo / Losada proxectado por Alonso Vargas. Unha sala de forma rectangular, ocupada totalmente por butacas, con un andar superior de dez palcos. O acceso a este nivel prodúcese a través das escaleiras de caracol de ferro situadas xunto ó escenario. Conserva elementos do teatro á italiana, coma son o escenario con tremoia e un pequeno foso para a orquestra.

En Vigo tamén se realizaron plantas similares, coma a do Cine Rialto (despois Cinema Vigo), realizado en 1916 por Michel Pacewicz (arquitecto por la Societè Centrale des Architectes de París) y por Álvarez Reyero.

Alonso Vargas expuxo un tipo de fachada cun corpo central en dous alturas, máis ancho que os seus laterais. Deste corpo central, destacou un terceiro corpo con triplo vano. Os corpos laterais, de forma simétrica, repiten un mesmo remate. Tanto o corpo central como os laterais, constan de vanos, máis abertos no primeiro nivel, e

5. (Sánchez García, 1994:425)

cun lixeiro arco. Os vanos do segundo nivel son máis estreitos e alargados. Semipilastras na fachada separan o corpo central dos laterais, e logran remarcar un sentido vertical do edificio, facéndoo mais estilizado.

Unha decoración sobria da fachada, onde unicamente destaca a modulación separando o primeiro e segundo nivel, e un rótulo na parte superior da fachada ("TEATRO LOSADA"). De estilo sinxelo e funcional, Alonso Vargas logra combinar a sobriedade monumental dos edificios de carácter institucional (que se realizaban a principios do século XX), con trazos do estilo modernista.

As necesidades lumínicas para o cine son nulas, e preferiblemente buscábase tapar calquera lustro de luz exterior. Pese a isto, sen dúbida, a hora de proxectar o edificio, pesaron máis as propiedades polivalentes que podíanse acadar. As actuacións coma o teatro nos primeiros anos de vida do edificio aínda eran importantes, e, neses tempos, era habitual que os teatros e cines albergaran eventos coma mitins, homenaxes e outras actividades. Ata 1941 non houbo outra sala de proxec-

cións na cidade (neste ano, inaugúrase o cine Xesteira, propiedade de Manuel Fernández Borrajo).

Os arquivos gráficos deste teatro-cinema antes do seu peche, constan dun voadizo de tirantes que cobre a entrada da parte baixa. Este elemento, polas características da fachada, encaixaría perfectamente co deseño orixinal, pero aínda así, un balcón aparece nas últimas imaxes do cinema, no corpo central do segundo nivel.

A figura do arquitecto Antonio Alonso Vargas no ha sido estudada en profundidade, e os datos que aparecen sobre este son poucos. Pola contra, realizou proxectos na cidade, sempre entre os anos 1925 e 1935. Participou nas obras de embelecemento do parque de San Lázaro, coma asesor, xunto a Manuel Conde Fidalgo en 1925. Un ano máis tarde, modifica o proxecto do grupo escolar Curros Enríquez. En 1931, xunto con Conde Fidalgo e Adolfo de la Vega, rehabilitan a Delegación de Facenda de Ourense. Una das últimas obras de importancia na cidade será o proxec-

to para a Praza de Abastos, xunto con Cesar Cort e Mariano Rodríguez Sanz, en 1935. Aínda que nestes traballos, a súa participación foi coma arquitecto colaborador, o estilo que manifestan é un estilo academicista, veciño os encargos institucionais, na procura dunha certa monumentalidade a partires de arquitectura sen exceso ornamental.

A vida do cine en Ourense nos anos corenta e cincuenta foi intensa. O teatro Losada será agora unicamente un cine, que compite coas salas que aparecen nestes anos. No ano '41 constrúese o Cine Xesteira, no '46 o Cine Mary, e no '48 o Cine Avenida. O empresario Manuel Fernández Borrajo era o propietario do Xesteira e mais do Principal, e o Losada continuaba nas mans de Julio Alonso Losada, e o Mary pertencía a Guillermo Vázquez Delage. O Xesteira lideraba o número de funcións anuais (330 días en 1946), seguido polo Losada (con 321 días). Entre todos, a recadación do ano 1946 acercábase os dous millóns e medio de pesetas⁶.

En 1956 ábrese unha nova sala, Cine Yago, propiedade de Isaac Fraga Penedo, o mesmo que adquire o Cine Losada. Nestes anos, prodúcense modificacións internas para adaptar a sala os novos medios.

A reforma do histórico Cine Losada como tenda Zara

Os anos oitenta marcaron o último período de éxito para os cines, atraveso dos multicines (Novocine, Pequeño Cine –posteriormente Novocine 2– e Duplex), que permitiron proxectar diversas películas en pequenas salas. Pero os grandes cines, os históricos, como o Xesteira e o Losada, deixaron de ter rendibilidade, porque precisaban de películas de moito éxito para acadar beneficios na venda de entradas. No 1996 péchanse as portas do Losada, marcando o principio do fin para outros cines da cidade. A chegada dos cines Cinebox, dentro do centro comercial Pontevella no ano 2001, sentencian os pequenos cines da cidade.

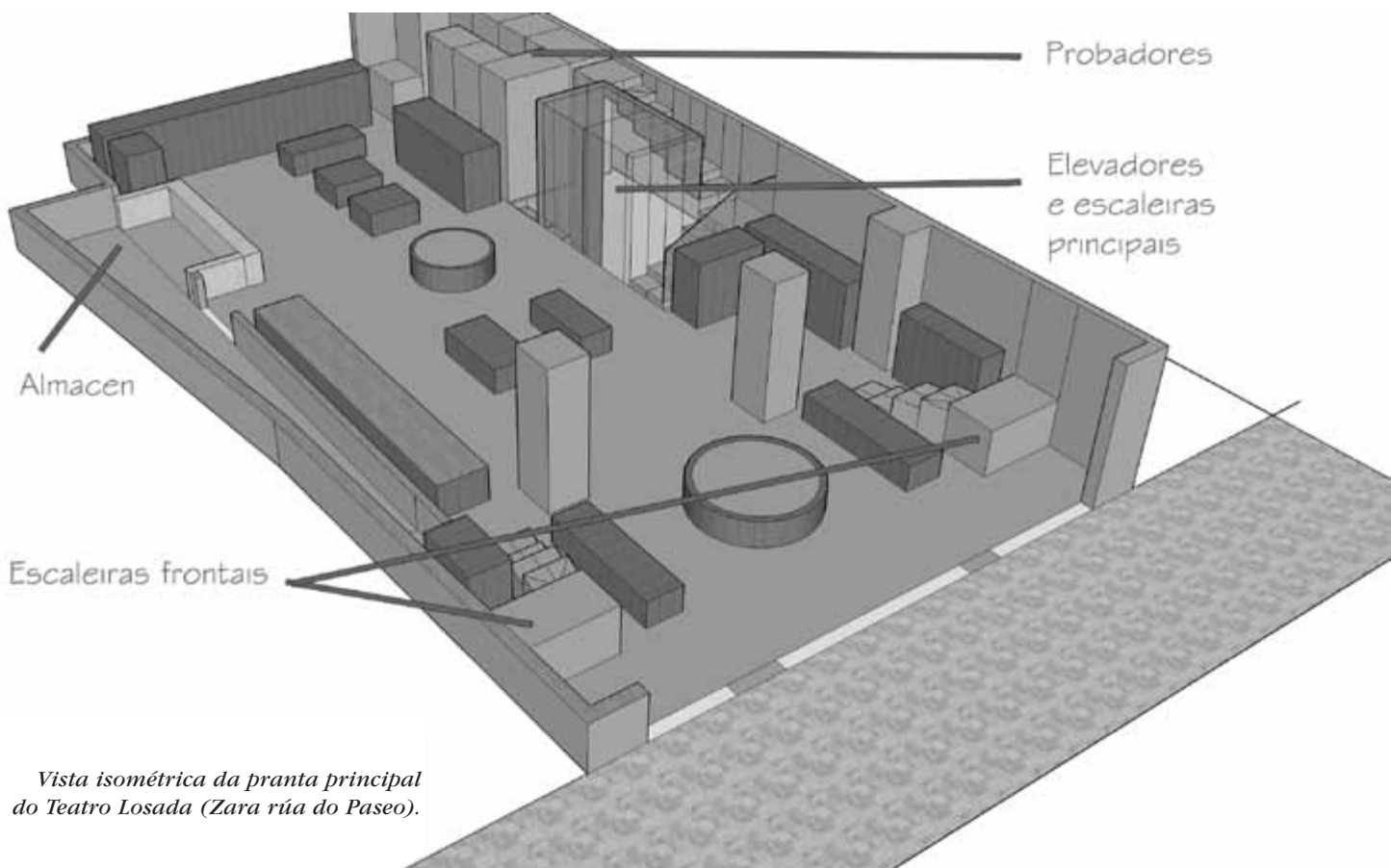
6. (Somoza Medina, 2001:237)

A ocupación dos locais dentro da cidade comeza a mudar, e as licencias municipais do período 1979-2000 indican un incremento no número de novos negocios de roupa que abren no núcleo do casco urbano. Este predomínio é importante para explicares a implantación de Zara no centro da cidade dentro dun edificio histórico.

Esta recuperación dos espazos, coma é o caso de Zara, non foi un feito illado, e incluso os medios de prensa reflectiron esta tendencia⁷. O cine Xesteira pecha as portas e convértese nun café-teatro no 2000.

Entorno a reforma realizada para Zara, a acción real foi a de conservar integramente a fachada, e destruír case na súa totalidade o interior, xa que era inservible. A fachada límpase, elimínase o voadizo e o corpo abalconado que sobresaía da fachada. Os vanos con marcos en madeira substitúense por un acristalamento, excepto no segundo nivel, onde os vanos son cubertos por una superficie acristalada opaca.

No seu interior, o andar de acceso ó exterior procura recordar a entrada teatral. Preséntanse dous escaleiras estreitas de dobre tiro, unha a cada lado da entrada. Desta forma, baixo o marco da porta de acceso, o visitante ten a sensación de entrar nun teatro. Na parte dereita do edificio, no sentido da entrada, atópanse as escaleiras principais que dan acceso a tódolos andares e os elevadores. No andar soto atópase a sección infantil, na baixa e no primer andar a de muller, no segundo andar o de home, e o terceiro andar é reservado a almacenaxe. Aínda que no interior non se conserven as propiedades reais do teatro, la intencionalidade do deseño é recrear un espazo que o recorde. Os arquitectos e deseñadores que firman o proxecto pertencen o estudio da propia compañía. Co teatro Losada, comeza unha serie de rehabilitacións de cines e teatros coma tendas Zara, como é o caso no ano 2004 da reforma do teatro Menacho en Badaxoz, e no 2005 do Cine Capitolio de Elche. Nos tres casos, procurouse rememorar o cine antigo, ou de simulalo. Os mobles son estruturas metálicas mínimas e acristaladas, procurando unha imaxe transparente, que cargue moi pouco os espazos.

Vista isométrica da pranta principal do Teatro Losada (Zara rúa do Paseo).

7. (La Región, 2007)

A recuperación e a reutilización dos espazos. Ante unha polémica do uso

Gran parte da polémica que suscita a recuperación dos espazos para un uso comercial é a conservación do seu interior. Neste caso, tanto as condicións do inmoble coma a necesidade de aproveitar o espazo primaron a conservación. Este mesmo ano, a cadea H&M abriu unha nova tenda na madrileña rúa de Gran Vía no espazo do antigo Cine Avenida. Os espazos recuperáronse plenamente, dando irregularidade a tenda, pero sen dúbida estamos a falar dunhas dimensións moi grandes do cine previo a tenda, e este non é o caso do Losada. Outro factor determinante para a transformación deste espazo interior é a propia imaxe corporati-

va, xa que unha certa estandarización dos espazos de comercio de Zara favorecen que o visitante/comprador se familiarice rapidamente coa tenda.

Sen dúbida, a opinión xeneralizada, tanto de especialistas coma de cidadáns, é a de optar pola total conservación, pero nestes momentos atopámonos nun cambio nos plantexamentos do espazo urbano. Prodúcese unha desocupación comercial e residencial das zonas vellas a favor dunha ocupación das zonas residenciais e centros comerciais. Este proceso estase a paliar a través de rehabilitacións de vivendas no casco vello e de edificios como comercios, promovendo tanto a vida habitacional, coma comercial e turística do centro das cidades.

BIBLIOGRAFÍA CITADA

LORENZO FERNÁNDEZ, Xaquín. 2004. *As nosas voces. Xaquín Lorenzo "Xocas"*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 2004. Vol. nº 20.

SÁNCHEZ GARCÍA, Jesús Ángel. 1994. "Tradición y modernidad en la arquitectura del espectáculo. Los teatros-cine en Galicia". *Espacio, Tiempo y Forma*. Serie VII, 1994, Vol. t.7, págs. 412-435.

SOMOZA MEDINA, José. 2001. *Desarrollo urbano en Ourense, 1895-2000*. Santiago de Compostela: Tesis doctoral dirigida por Rubén Camilo Lois González, 2001.

La Región. 2007. "Las salas de cines más emblemáticas de la ciudad siguen un destino común: transformarse en comercios". *La Región*. Edición digital, 7 de octubre de 2007. Disponible on-line [consultado 01-12-2008] <http://www.laregion.es/noticia/35095/salas/cines/emblemáticas/>.

BIBLIOGRAFÍA ESPECÍFICA CONSULTADA

CABO VILLAVERDE, J. L., SÁNCHEZ GARCÍA, J. A. y ETCHEVARRI MARCHESI, M. 2004. *Cinematógrafos de Galicia, 1896-2002*. Santiago de Compostela: Centro Galego das Artes e da Imaxe, 2004.

CARO GONZÁLEZ, Fco. Javier; JIMÉNEZ MARÍN, Gloria; *Identidad, reponsabilidad y corporate branding en la industria textil española: El caso Zara*.

FÁBREGA, Fernando. 2004. *El modelo de negocio de Inditex*. Madrid: Claves de gestión, 2004.

GARRIDO MORENO, Antonio. 2002. *Arquitectura de A Coruña en el siglo XX, de la monarquía a la república. Evolución urbana y arquitectónica 1902-1939*. Santiago de Compostela: Tesis doctoral dirigida por J.M. López Vázquez, 2002.

HUESO MONTÓN, Angel Luis. 1992. *La exhibición cinematográfica en La Coruña, 1940-1989*. A Coruña: Diputación Provincial, 1992.

HYLAND, Angus. 2006. *Cultura e identidade. El arte de las marcas*. Barcelona: Blume, 2006.

La Región. 2007. "Las salas de cines más emblemáticas de la ciudad siguen un destino común: transformarse en comercios". *La Región*. Edición digital, 7 de octubre de 2007. Disponible on-line [consultado 01-12-2008] <http://www.laregion.es/noticia/35095/salas/cines/emblemáticas/>.

LOIS, Rubén, FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, A.I e outros. 2000. *La industria de la moda en Galicia*. Santiago de Compostela: s.n., 2000.

LORENZO FERNÁNDEZ, Xaquín. 2004. *As nosas voces. Xaquín Lorenzo "Xocas"*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 2004. Vol. nº20.

MARTÍN CURRY, J.A. 2004. *Cines de Vigo*. Vigo: Instituto de Estudios Vigueses, 2004.

MONLLOR, Cecilia. 2001. *Zarópolis. La historia secreta de un imperio de moda*. Barcelona: Planeta, 2001.

MORGAN, Tony. 2008. *Visual merchandising. Escaparates e interiores comerciales*. Barcelona: Gustavo Gili, 2008.

PRACHT, Klaus. 2004. *Tiendas. Planificación y diseño*. Barcelona: Gustavo Gili, 2004.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, Román. 2006. *Galicia, un territorio entre la innovación y lo tradicional: diagnóstico de las empresas de confección y moda*. Santiago de Compostela: IDEGA, 2006.

SÁNCHEZ GARCÍA, Jesús Ángel. 1997. *La arquitectura teatral en Galicia*. A Coruña: Fundación Barrié de la Maza, 1997.

SÁNCHEZ GARCÍA, Jesús Ángel. 1994. «Tradición y modernidad en la arquitectura del espectáculo. Los teatros-cine en Galicia.» *Espacio, Tiempo y Forma*. Serie VII, 1994, Vol. t.7, págs. 412-435.

SAVIOLO, Stefania y TESTA, Salvo. 2007. *La gestión de las empresas de moda*. Barcelona: Gustavo Gili, 2007.

SOMOZA MEDINA, José. 2001. *Desarrollo urbano en Ourense, 1895-2000*. Santiago de Compostela: Tesis doctoral dirigida por Rubén Camilo Lois González, 2001.

WALL, Cynthia. 2001. *Window Shopping. Monuments and Dust, online publications*. [En línea] 2001. [Citado el: 01 de Mayo de 2008.] <http://www2.iath.virginia.edu/london/>